

Màrius Martínez

Què vols ser?

Orientació amb joves
per a un futur verd
i compromès

© 2022, Màrius Martínez
© d'aquesta edició:
Eumo Editorial. C. Doctor Junyent, 1. 08500 Vic
www.eumoeditorial.com - eumoeditorial@eumoeditorial.com
—Eumo és l'editorial de la UVic-UCC—

Primera edició: setembre de 2022

Disseny de la coberta: Control Z - Comunicació
Imatge de la coberta: © Pixel-Shot - Abobe Stock
Maquetació: Grafime Digital S. L.

Imprès a Liberdúplex

DL: B 12462-2022
ISBN: 978-84-9766-777-7

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47). Tots els drets reservats.

ÍNDEX

Parlar d'orientació és parlar d'educació	11
PRIMERA PART: EL CONTEXT	21
1. Sobre què orientem?	23
2. Compte amb el «jo a la teva edat...»	26
3. L'anàlisi de la realitat com a punt de partida	41
4. Què vol dir orientar al llarg i ample de la vida?	56
5. Orientar mentre aprenen	68
6. Després del 3 no sempre ve el 4	77
SEGONA PART: DINÀMIQUES CLAU	
PER A LA FORMACIÓ I L'APRENTATGE	85
7. Sense atenció no hi ha aprenentatge	87
8. D'on surt la motivació per als estudis?	99
9. Conèixer-se i estimar-se	110
10. El conflicte a l'aula	124
11. Canviar de centre i d'etapa	133
12. La tria dels estudis	141
13. El diàleg entre el centre educatiu i les famílies	152
TERCERA PART: ELS CONTEXTOS SOCIALS	161
14. «No m'explica res!» Dialogar per comprendre, per explicar i per acompanyar	163
15. La participació i l'apoderament	173
16. Ningú no ha parlat de les xarxes socials i els mòbils	183

17. Les xarxes de col·laboració: és la protagonista, però no està sola!	195
QUARTA PART: MÉS ENLLÀ DE LA FORMACIÓ ...	203
18. Explorar l'entorn i les oportunitats	205
19. Títols, idiomes, experiència i... empenedoria? ...	213
20. La lluita contra les barreres estructurals	222
21. L'orientació ha de ser radicalment verda	231
22. Posem l'orientació al centre i qüestionem-la regularment	239
Bibliografia	245

PARLAR D'ORIENTACIÓ ÉS PARLAR D'EDUCACIÓ

L'orientació és una acció social i, com a tal, necessita accions i interaccions entre persones, grups i comunitats. Orientar és acompanyar i procurar suports quan es necessiten, encara que no es demanin o que les necessitats no es vegin fàcilment. Es tracta d'ajudar perquè els joves trobin camins satisfactoris per desenvolupar-se i, per fer-ho, cal ser-hi durant tota la trajectòria, dins i fora dels centres educatius. Cada jove troba el seu camí a mesura que el fa i a mesura que dona sentit a allò que li passa, a allò que l'amoïna, que li agrada o que l'empipa. Viure, ser conscient de les vivències i donar-hi sentit és un procés que té lloc en interacció amb d'altres persones: els companys i els adults —de la família, del centre o d'altres agents que exerceixen un cert lideratge formal— amb qui el jovent es relaciona. Aquest fenomen és indescribable de l'acció educativa a través de la qual cada jove incorpora aprenentatges, vivències, valors i competències mitjançant les relacions, les propostes i les activitats en què participa. Per això diem que orientar és educar i que educació i orientació són, en realitat, dues maneres de veure desenvolupaments totalment solapats. Cal que ens referim, doncs, a una progressió llarga en el temps, a una pluja fina d'influències, afectes, missatges i suports que proporcionem a la gent jove en el dia a dia. No té sentit parlar d'orientació exclusivament al final de l'etapa o només en un moment de crisi; l'orientació és l'acompanyament no tan sols en els itineraris formatius, sinó també en tot allò que li passa a una persona jove —i els llocs per on passa— durant aquells anys

en què deixa la infantesa i encara no esdevé una persona adulta. L'orientació hi és tota la vida, però aquí parlem de joves. En tota aquesta trajectòria, cada jove experimenta èxits — assoliments — i dificultats que cal afrontar per aprendre allò que funciona i cal consolidar, i també tot allò que no ha funcionat i cal modificar. En tot aquest camí, calen molts suports, s'hi ha d'insistir: dins el centre, a casa i a la comunitat.

El propòsit d'aquest llibre és que el lector s'adoni que hi ha diverses maneres de contribuir a l'orientació. Moltes tenen a veure amb tot allò que passa als centres educatius, durant el procés d'ensenyament i aprenentatge. En aquest període escolar, no només s'aprenen continguts curriculars — els de les assignatures i les propostes docents — també es viuen totes les emocions que l'activitat i els seus resultats generen: alegria, tristesa, ira o por, i, segons com s'incorporen a la pròpia experiència, es creen les condicions i les possibilitats per afrontar el present i el futur. Altres maneres d'orientar-se o de contribuir a l'orientació tenen a veure també amb tot allò que passa a casa: amb com s'hi viu tot allò que passa als joves, però també amb la consciència que tenim les persones adultes de l'entorn juvenil, de la societat en què han de funcionar i en la qual, de fet, són ciutadans de ple dret. En aquest marc més ampli, cada jove ha de poder explorar i trobar oportunitats per desenvolupar totes aquelles estratègies que li permetran afrontar millor tot allò que li passi o que se li posi al davant. Per tant, també cal l'orientació a casa, a la comunitat i als serveis locals.

Orientar és cosa de tots

L'orientació de la gent jove hauria de configurar-se partint d'un model en què el treball col·laboratiu de diversos agents propor-

cionés una autèntica xarxa de suports per a totes les persones. Per entendre-ho, la comparació amb la sanitat pública pot ser molt útil.

En un model de salut, cal preveure, de primer, l'educació per a la salut, que és aquella formació que permet que cadascú entengui què vol dir estar sa i tenir una vida saludable: hàbits higiènics, alimentaris, prevenció de malalties, i altres nocions adreçades a tota la ciutadania perquè cadascú pugui cuidar-se de la millor manera possible. Aquest és el fonament de qualsevol model de salut pública: idees de caràcter preventiu, proactiu, apoderador, adreçades a tothom; conceptes bàsics i pràctiques que ens ajuden a autoregular-nos. En segon lloc, cal parlar de l'assistència primària, propera a la ciutadania i vinculada a la tasca de professionals de la medicina general, medicina de família i infermeria. Una xarxa igualment adreçada a tota la població, de caràcter general, però de la qual cada persona fa un ús particular. A més a més, caldria considerar els serveis d'urgència, els hospitals, etc., així com les diferents especialitats i les anomenades superespecialitzacions per a casos molt concrets, al costat de la recerca mèdica, que tenen un ús molt més específic i restringit. Més enllà de tot això, s'hi podrien incloure també aquelles professions que contribueixen a la salut i el benestar i que podrien englobar des dels herbolaris fins els gimnasos o altres centres que promouen l'activitat física, l'esport, la relaxació o altres disciplines. Sense pretendre ser exhaustius ni entrar en detalls, el que interessa d'aquesta descripció és que s'hi identifiquen diferents rols i funcions, i tots són importants per al model de salut, però queda clar que la persona que té un herbolaris no es dedica a problemes greus, o que els superespecialistes no són per a petites afeccions o dubtes superficials.

En orientació hauria de passar el mateix. Bona part dels conceptes d'aquest llibre són de caràcter general i van adreçats

a tota la població jove. Perquè, igual que la salut, l'orientació té una base fonamental, de caràcter general, preventiva, adreçada a tothom, a la qual no es pot renunciar ni se'n pot prescindir. Però a mesura que apareixen dificultats específiques, sorgeix la necessitat de professionals amb les competències necessàries per esmenar-les. Un dels problemes de l'orientació és que, amb la millor de les voluntats, tothom fa de tot. Tothom orienta i sovint tard.

La reflexió anterior parla de la necessitat d'un model d'orientació que, com en el cas de la salut, tingui en compte, de manera central, la prevenció i el treball continuat. En aquest model, a banda de concebre què és i com es desenvolupa l'orientació de la gent jove, cal determinar quins rols i quines funcions han de tenir les persones que orienten. Naturalment, cal una professió anomenada *orientació* i una formació específica que en garanteixi els estàndards de qualitat. També cal, però, la contribució de la família i, de manera molt especial a l'educació secundària, el conjunt del professorat, que pot fer seus molts dels elements que hem comentat al llarg d'aquestes planes. Ens cal la pluja fina que els docents proporcionen al llarg de l'escolaritat, l'atenció de la família, que també hi té un paper, però no podem perdre de vista que, l'actuació principal, l'ha de fer cada jove, en contacte amb el seu entorn.

Joves? Al centre!

Aquest títol és una màxima en un doble sentit: primerament, cal formació que apoderi, que ajudi els joves a «llegir el món», a fer-se una idea de com és la societat contemporània i quin punt de vista hi adopten. Per això cal que els joves segueixin un itinerari formatiu —que pot tenir discontinuïtats i redefinicions, però que els hauria de portar a poder afrontar tot allò que els passa

de manera crítica, activa i col·laborativa. El segon sentit és el de destacar la importància del fet que cada jove o cada grup de joves han de ser els protagonistes de l'acció d'aquesta xarxa que tenen al voltant i que els acompanya, els proporciona afecte, temps, paciència, escolta activa, diàleg, límits i criteris. Caldria evitar la temptació de considerar que només els adults sabem allò que convé a la joventut. Podem admetre que segurament el diàleg pot ajudar a clarificar el que alguns decidiran, però hem de procurar no caure sense voler en el «tot per als joves, però sense els joves», per dir-ho estrafent la frase cèlebre del despotisme il·lustrat. Al centre, doncs, sempre hi ha d'haver els joves, però la manera com es concreta cada paper protagonista depèn de les competències que cadascú tingui, les quals es desenvolupen al llarg del temps i de manera diferent en cada cas. A cada etapa, en cada context, cada jove ha de poder prendre decisions, organitzar i desenvolupar activitats i revisar-ne els efectes per aprendre, potenciar i reajustar allò que calgui, individualment i en grup. Això es defineix en les tasques domèstiques, en la cura del propi espai i les pròpies pertinences, en les tasques formatives i en les aportacions o, en algunes ocasions, en el lideratge, però també en el fet d'assumir desafiaments col·lectius, de desenvolupar projectes que tenen a veure amb un grup o una determinada comunitat. Com sempre, de ser autònom o de responsabilitzar-se de qualsevol cosa només se n'aprèn amb la confiança de l'entorn i la proporcionalitat d'allò que hom ha d'assumir i, sobretot, amb el temps i la necessitat d'errar la jugada moltes vegades. Tothom hi ha passat; només cal ser-ne conscient i mostrar-se prou autocrític per reconèixer-ho.

Així, doncs, teniu al davant vint-i-un capítols, dividits en quatre blocs per facilitar la comprensió de la proposta. Les idees es presenten, en general, segmentades per àmbits d'actuació de l'orientació, perquè es vegi la vinculació entre aquesta disciplina i l'entorn dels joves, i això n'afavoreixi el replantejament.

Un primer bloc introductorí situa l'orientació en context. El primer capítol centra la idea d'orientació que proposem i l'enfocament a partir del qual s'han escrit aquestes pàgines. El segon capítol presenta el marc en què ens hem de moure, tot remarcant-ne els elements que conformen la complexitat a què s'han d'enfrontar els joves. Són bàsicament idees d'impacte per contextualitzar allò que vindrà després: la societat líquida i de la informació i la comunicació, el sistema individualista i competitiu propi d'una economia en crisi estructural que genera barreres, el malestar social i els seus moviments en un entorn divers i en canvi permanent, les oportunitats educatives que cal aprofitar i, finalment, els desafiaments del món del treball.

Més endavant, el tercer capítol proposa emprar sempre l'anàlisi de la realitat com a punt de partida i no com a conclusió legitimadora de l'immobilisme. Quan es parla d'orientació en un context complex, hi ha el risc de pensar que no podem fer-hi gaire; aleshores comencem a formar part del problema i no de les propostes de solució. El capítol quart se centra en els conceptes d'orientació al llarg i ample de la vida, perquè durant tota la vida en tindrem necessitat. De fet, incorporar el concepte de l'orientació durant tota la vida serveix per obrir la mirada a tot allò que pot fer una persona jove a més de formar-se en un institut, un centre de formació ocupacional o professional o a la universitat.

El cinquè capítol presenta una idea clàssica —però encara no consolidada— com és la de l'orientació integrada en la formació. El concepte de la infusió curricular, que va sorgir fa més de tres dècades, és clau per orientar adequadament la gent jove i, encara ara, no s'ha incorporat al model d'orientació del nostre país. Aquesta idea interpel·la tot el professorat que orienta cada dia, a vegades sense adonar-se'n. Lligat amb l'àmbit de l'ensenyament, el sisè capítol parla de les trajectòries educatives i del valor de les

discontinuitats i les noves oportunitats. Parteix de la crítica al model lineal continu, en el qual sembla que les persones hagin de transitar per una via de tren que té unes parades fixades, quan la realitat ens indica que hi ha moltes altres trajectòries.

El segon bloc tracta l'orientació vinculada als processos de formació. En certa mesura, és una manera d'exemplificar el capítol tercer del bloc anterior i reflexionar sobre com podem orientar la gent jove mentre es formen. S'hi aborden temes clàssics de l'orientació acadèmica infusionada al currículum com són l'atenció i la motivació; totes dues considerades prerequisits de l'aprenentatge. També es parla de l'autoconeixement i l'autoestima, que permeten reforçar les aspiracions i les expectatives de cada jove, i d'una visió dels conflictes que es produeixen en qualsevol interacció entre persones i, per descomptat, també entre adults i joves (entre el setè i el desè capítol, respectivament). Aquesta part acaba amb l'abordament de les transicions entre centres per les quals molts joves passen de manera poc fluida i a vegades traumàtica, al capítol onzè; la tria d'estudis que preocupa joves i famílies, al dotzè capítol; i la relació dels centres amb les famílies, que sovint s'estableix sense el concurs dels propis joves (en aquest darrer cas, al tretzè capítol, pensant especialment en l'educació secundària obligatòria).

Tot seguit, el següent capítol, que ja forma part del tercer bloc, parla de l'orientació en contextos socials i, particularment, a propòsit de les xarxes socials, en què qualsevol jove passa bona part del temps. El quinzè capítol parla de la comunicació, del diàleg amb la gent jove, i proposa de buscar moments comunicatius quotidianament. A continuació, el setzè capítol destaca la importància de la participació i l'apoderament, qüestions que sempre s'assumeixen, però que no sempre es concreten a la pràctica. Finalment, el darrer capítol d'aquest bloc se centra en les xarxes de col·laboració, una de les claus per a proporcionar oportunitats

d'orientació i de suport en diferents contextos de formació, de lleure, de participació i d'atenció a la ciutadania.

El quart i últim bloc del llibre considera l'orientació més enllà de la formació a partir de tres capítols. Un sobre l'exploració de l'entorn i la importància d'apoderar cada jove perquè s'hi bellu-gui i investigui, un altre sobre l'emprenedoria que amplia la visió habitual sobre aquesta qüestió i que discuteix la idea tradicional de l'emprenedoria laboral i econòmica i, finalment, el vintè capítol, que presenta la idea de les competències per lluitar contra les barreres estructurals. Aquest últim tema és un element de connexió amb la introducció, que assenyala la importància de les barreres que sovint dificulten els projectes de la gent jove i que cal identificar i afrontar.

El darrer capítol —tot i que, si es vol, es pot llegir el primer— pretén tancar el recorregut. Ofereix, a manera de conclusió, tres idees de síntesi sobre el tema que ens ocupa: la necessitat d'un model d'orientació inspirador per a tothom (família i escola), la necessitat del compromís de l'orientació, amb una clara referència exemplificadora com és l'emergència climàtica, i, per acabar, el compromís de l'orientació amb la millora contínua i la necessitat d'atrevir-se a identificar allò que no funciona en la pràctica orientadora per millorar-la.

El llibre se centra en el context escolar i formatiu —perquè és un dels que ocupa bona part del temps de les persones joves— i també en el familiar o comunitari. S'adreça, per tant, a professionals de l'educació —en una lectura que voldria ser lleugera— i també als familiars d'aquests joves, que sovint no troben la manera d'interpretar algunes situacions que els trasbalsen quan intenten ajudar o orientar. Aquest és el menú i desitgem que sigui de profit.

Els vint-i-un capítols, tot i que s'han estructurat com s'indica, són independents i alhora interdependents. Això vol dir que es

poden llegir en qualsevol ordre. També es poden relacionar els uns amb els altres, perquè la tasca d'orientar i acompanyar és sempre multidimensional i sistèmica; quan es connecten dos temes, és possible comprovar que en realitat se'n connecten molts més. Cada apartat conté microcasos i alguns exemples per introduir o il·lustrar les idees sobre les quals parla. Tots presenten elements de reflexió i hipòtesi sobre la manera com es pot afrontar aquella qüestió amb la voluntat que, de la lectura, en surtin estratègies per orientar i acompanyar.